

พัฒนาการแนวคิด และวิธีการอนุรักษ์ โบราณสถานในประเทศไทย

กรรณิการ์ สุธีรัตนากิรมย์*

พัฒนาการของแนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถานของโลกมีประวัติความเป็นมายาวนาน นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มเห็นคุณค่าของที่ตกทอดสืบต่อมาในแง่ของความทรงจำในอดีต ความรู้สึกร่วมกันในศาสตร์แห่งความงามทางสุนทรียภาพ และความเข้าใจในคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ซ่อนอยู่ ความคิดของมนุษย์ต่อสิ่งโบราณแง่มุมต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นที่มาที่นำไปในการดำรงไว้ซึ่งโบราณสถานแห่งชาติ อันมีพัฒนาการสู่แนวคิดการอนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ ของโลกในปัจจุบัน

แม้ว่าจิตสำนึกต่อคุณค่าของอดีตไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันทั่วโลก หากมีพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป แนวคิดที่เกิดขึ้นในแต่ละส่วนต่างๆ ของโลกมิได้เกิดขึ้นเป็นแบบฉบับเดียวกัน หากมีอิสระตามลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น อันเนื่องมาจากผลผลิตทางความคิดที่แตกต่างกันตามแต่ละวัฒนธรรม

แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย สามารถแบ่งออกเป็นยุคตามช่วงเวลาต่างๆ โดยแต่ละยุคนั้นได้ให้ชื่อไว้ตามลักษณะของกระแสการณที่สำคัญในแต่ละยุค ได้ดังต่อไปนี้คือ

1. การอนุรักษ์ยุคแห่งความเชื่อและความศรัทธา (ยุคก่อนรัชกาลที่ 4 หรือก่อน พ.ศ. 2393)

ความเชื่อความศรัทธาตามกรอบแห่งพระพุทธศาสนา ต่อการดูแลรักษาอาคาร ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ หรือก่อน พ.ศ. 2325

หลักฐานต่างๆ ล้วนบ่งชี้ว่ากิจสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน คือ การทำนุบำรุงรักษาวัด พร้อมทั้งสืบพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ยาวนานเท่านั้น โดยการสร้าง

* อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลง ให้งดงาม มั่นคง ยืนยง ให้สมกับความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชน โดยมีคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

ในสมัยทวาราวดี หลักฐานจากจารึกแสดงให้เห็นว่ามีการสร้างและอุทิศสิ่งของต่างๆ ให้กับวัดรวมทั้งข้าทาส บริวาร อันเป็นหลักฐานแรกสุดที่แสดงให้เห็นว่า การดูแลวัดเป็นกิจที่สำคัญอย่างหนึ่ง ดังในจารึกหินขอน 2 (พุทธศตวรรษที่ 13-14) ในสมัยทวาราวดี พบที่ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา กล่าวถึงการสร้างและอุทิศสิ่งของต่างๆ ถวายวัด เพื่อให้ผลบุญนั้นนำไปสู่พุทธภูมิ "สิ่งซึ่ง...ณ สโร พรา ผลบุญแห่งบุญกุศลของท่าน อุปรายะ แห่งราชวิหาร...โลหะ เครื่องประกอบ ทุ่งนา ขอให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย...จงเป็นพระพุทธรองค์ (และบรรลุถึง) พุทธภูมิ" (กรมศิลปากร 2529 : 226)

การดูแลรักษาอาคารในระบอบราชประเพณีของกษัตริย์ราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-3 (พ.ศ. 2325-2393)

ในช่วงนี้ยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่า มีการปฏิบัติงานหรือแนวความคิดการอนุรักษ์อย่างเป็นระเบียบแบบแผน มีเพียงการซ่อมแซมอาคารต่างๆ เพื่อพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามโบราณประเพณีของกษัตริย์ราชเป็นสำคัญ เช่น

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ภายหลังจากหมดสิ้นการสงครามคราวก่อตั้งพระนคร จึงทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวัง โดยกำหนดว่าจะสืบทอดตามแบบแผนของการสร้างตามแบบอย่างเดิมต่อไป

เมื่อครั้งเสียกรุงอยุธยาครั้งที่ 2 มีการลักลอบขุดหาสมบัติ พร้อมทั้งขุดอิฐไปขายและรื้ออิฐไปสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายใดที่ครอบคลุมการดูแลรักษาโบราณสถานอย่างทั่วถึง กฎหมายตราสามดวงเป็นประมวลกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯ ให้ชำระต้นฉบับกฎหมายไทยสมัยอยุธยาและชำระเพิ่มเติมขึ้น ใน พ.ศ. 2347 มีบทลงโทษที่รุนแรง และใช้สำหรับบุคคลที่ลักขโมยและทำลายพระพุทธรูปตลอดจนวัดวาอารามเก่าแก่เท่านั้น ซึ่งเจตนาแห่งการตรากฎหมายดังกล่าวก็เพื่อการป้องกันคุ้มครองศาสนาเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) เมื่อครั้งผนวชเป็น “พระวชิรญาณมหาเถระ” ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนาในนามของ **ธรรมยุติกนิกาย** เพื่อแสวงหาความจริงตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มากกว่าความเชื่อตามแบบพระพุทธศาสนาดั้งเดิม ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากความพยายามสร้างความมั่นคงแข็งแกร่งให้กับพระพุทธศาสนาและใช้รวมพลังคนไทยเพื่อต่อกรกับอำนาจตะวันตกที่แพร่เข้ามา ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอำนาจบารมีและความชอบธรรมให้กับเจ้าฟ้ามงกุฎ ตลอดจนการขุดค้นนอกสถานที่ต่างๆ ทำให้ทราบรากเหง้าดั้งเดิม และพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นของประเทศ โดยผ่านชุมชนและโบราณสถานต่างๆ โบราณสถานเริ่มถูกมองทางการเมืองเป็นครั้งแรกเพื่อสร้างความมั่นคงของชาติ

เมื่อราวปลายปี พ.ศ. 2374 พระวชิรญาณมหาเถระได้เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ (สุราชัย ยัมประเสริฐ 2533 : 156) พระองค์ยังมีความตั้งพระทัยแน่วแน่ว่าจะทรง **สถาปนาปฏิสังขรณ์** ให้จงได้ และทรงปฏิสังขรณ์ตามวิธีการคือ ให้ทำ **หุ่นจำลอง** ขึ้น และให้ถากถางต้นไม้บนองค์พระ นอกจากนั้น ยังกล่าวถึงวิธีการไว้คือ **มีการปักเสาเป็นขลุ่ยล้อมรอบองค์พระปฐมเจดีย์แล้วเอาโซ่รัดไว้เป็นเปาะ ๆ ขึ้นไปจนถึงปล้องไฉน แล้วจึงก่ออิฐถือปูนหุ้มไว้หมด** (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2502 : 4)

เห็นได้ชัดเจนว่า ในยุคนี้เทคนิคในเรื่องการบูรณะได้เกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะถูกต้องตามความคิดของนักวิชาการในปัจจุบันหรือไม่ก็ตาม

2. การอนุรักษ์ยุคแห่งการพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม (พ.ศ. 2394 - ก่อน พ.ศ. 2453)

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นอกจากพระองค์จะทรงมีความศรัทธาเกี่ยวกับศาสนาในแก่นแท้ของพระองค์แล้ว ยังทรงให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์โดยไม่ยอมให้ทิ้งร้างไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นความทรงจำและเป็นสัญลักษณ์แห่งอดีตของชาติ (memorial) สิ่งที่เป็นจุดเด่นในช่วงเวลานี้ คือ เป็นจุดเริ่มต้นของกฎหมายต่างๆ ได้แก่ ประกาศเขตรังวัดผู้รั้งขุดวัดในปี พ.ศ. 2394 และ ประชุมประกาศในรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2404

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงตระหนักดีว่าสยามเป็นเพียงประเทศเล็กๆที่อยู่ท่ามกลางมหาอำนาจที่ศิวิไลซ์กว่าในทุกๆด้าน มุมมองสยามเปลี่ยนแปลงไปในมุมมองที่ล่อแหลมมากกว่าแต่ก่อน โลกทัศน์ที่กว้างขึ้นทำให้พระองค์หันกลับมาปฏิรูปประเทศเกือบทุกๆด้าน เพื่อให้เท่าทันและทัดเทียมชาติตะวันตก

โบราณคดีสโมสรตั้งขึ้นในวันที่ 2 ธันวาคม 2451 เพื่อทำการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชาติบ้านเมืองในอดีต พระองค์โปรดให้ทำการบูรณะปูชนียสถานหลายแห่ง ปรากฏในพระราชกระแสฯ ในการปฏิสังขรณ์พระปรางค์วัดอรุณฯ ว่า

“การซ่อมแซมพระปรางค์วัดอรุณและบริเวณ ต้องตั้งใจว่าจะรักษาของเก่าที่ใช้ได้ให้หมดถึงจะสีหม่นหมองเป็นของเก่ากับใหม่ต่อกัน เช่นรูปเขียนภาพลายเพดาน เป็นต้น อย่าได้พยายามที่จะไปแต่งของเก่าให้สุดสุดเท่าของใหม่ ถ้าหากว่ากลัวดำที่เรียกว่าดำ ให้พยายามที่จะผสมสีใหม่ให้อ่อนลง อย่าให้สีแหลมเหมือนที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้พอให้กลืนไปกับสีเก่าลวดลาย พืชพรรณอันใดก็ตามให้รักษาไว้ตามรูปเก่า จะเปลี่ยนแปลงแห่งใด สิ่งใดให้ดีขึ้น ต้องให้ทราบมูลก่อน...” (กรมศิลปากร 2533)

ข้อความนี้ดูเหมือนเป็นเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ช่างฝีมือฉบับแรกในประวัติศาสตร์การอนุรักษ์ไทย (กรมศิลปากร 2533) ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามใจชอบ แต่คงไว้ซึ่งของดั้งเดิม

ปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้สงวนรักษาเมืองอยุธยาไว้ในฐานะที่เป็นเมืองโบราณ ทำให้พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เข้ามาศึกษาพระนครหรืออยุธยา และตรวจสอบร่องรอยหลักฐานต่างๆ ว่าเป็นครั้งแรก จนกระทั่งเรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “อธิบายแผนที่พระนครหรืออยุธยา” และแผนที่ประกอบออกมาใช้อ้างอิงกันในปัจจุบัน

3. การอนุรักษ์ยุคของการปรับปรุงองค์กร (พ.ศ. 2454-2475)

ในช่วงเวลาเพียง 21 ปี มีการเปลี่ยนแปลงมากมายในความหมายของการอนุรักษ์ ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่มีการตื่นตัวและสร้างแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงการรักษาของโบราณมากมายอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ภาวะเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองในยุคนี้เกิดความตึงเครียดอย่างมาก ผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ภาวะค่าเงินบาทอ่อนตัวอย่างที่สุด ความเสื่อมของระบอบสถาบันพระมหากษัตริย์ลดลงอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน การปฏิรูปทางด้านต่างๆ ในยุคก่อนหน้าและการกลับมาของคนไทยที่ไปศึกษา ณ ต่างแดนเปิดโอกาสให้คนชนสูง และชนชั้นกลางมีความคิดเป็นของตัวเองมากขึ้น

ประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. 2466 พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พ.ศ. 2469 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ. 2469 นอกจากจะเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาของโบราณอย่างเป็นทางการแล้ว ยังเป็นการประกาศให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจว่าเหตุใดจึงจำเป็นต้องรักษาไว้ หากพิจารณาตามที่พระองค์กล่าวไว้ว่า ของโบราณย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องอุปการณการตรวจตราหาความรู้โบราณคดีต่าง ๆ อันเจริญประโยชน์และเกียรติยศของบ้านเมือง อันเป็นความคิดที่ไม่ได้เกิดขึ้นมาก่อนในไทย ที่รู้จักใช้ของเก่าหรือของโบราณเป็นหลักฐานทางวิชาการเพื่อตรวจสอบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของบ้านเมือง ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของพระองค์คือเพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เพื่อสร้างความภูมิใจในชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการสร้างชาติของพระองค์

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 การพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับแนวทางตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ระบบการปฏิรูปทางการเมืองสังคม การขจัดระบบความเชื่อทางศาสนาแบบเดิม การเข้าใจระบบหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น การปฏิรูประบบการศึกษา ทำให้ประชาชนเริ่มมีความรู้สมัยใหม่ไม่เพียงจำกัดเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ ทศนคติ ค่านิยมของสังคมให้เปลี่ยนไปจากแบบเดิม จนสู่การปฏิรูปการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

กระบวนการอนุรักษ์ที่พัฒนาขึ้นในเวลานี้ล้วนมาจากแนวคิดของสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อันเป็นบุคคลที่มีความรู้เรื่องของโบราณมากที่สุดในขณะนั้น โดยน่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิดต่างๆ จาก ศ.ยอซท์ เซเดย์ ปราชญ์แห่งสำนักฝรั่งเศส

แห่งปลายบูรพาทิศ ผู้ทำงานเป็นเลขานุการทั่วไปในราชบัณฑิตยสภาในช่วงที่พระองค์ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีราชบัณฑิตยสภา พระองค์ทรงแสดงปาฐกถาไว้แก่เทศบาลมณฑลต่างๆ ในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473 อันเป็นหลักปฏิบัติครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยและถ่ายทอดสู่ระดับท้องถิ่น เพื่อให้มณฑลต่างๆ สร้างจิตสำนึกร่วมกันในการรักษาของโบราณ พร้อมทั้งให้วิธีการปฏิบัติที่คล้ายกับแนวทางตะวันตกในขณะนั้น ถึงแม้ว่าการปาฐกถานี้มีขึ้นในปี พ.ศ. 2473 (ค.ศ. 1930) อันเป็นช่วงเวลาที่การอนุรักษ์ของตะวันตกกำลังมีการเคลื่อนไหวอย่างมากภายหลังเกิดความเสียหายของโบราณสถานจากสงครามโลก หากในปีเดียวกันโลกตะวันตกก็มีการจัดประชุมว่าด้วยการสงวนรักษาศิลปวัตถุ ณ กรุงโรม อันมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกับที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพจัดในไทย อันนับว่าแนวทางของไทยดังกล่าวมีความทันสมัยในระดับหนึ่ง และน่าจะได้แรงบันดาลใจจากตะวันตกไม่มากนักน้อย เพราะกระบวนการปฏิบัติต่างๆ นั้นล้วนคล้ายคลึงกับกระบวนการที่ได้รับความนิยมในตะวันตกเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น ในช่วงนี้มีการคุมเข้มที่จะสงวนรักษาของโบราณให้มากขึ้น เนื่องจากในระยะนี้มีการลักลอบส่งของโบราณออกขายต่างประเทศเสียมาก จึงตราพระราชบัญญัติขึ้น 2 ฉบับ คือ “พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร” และ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ” ขึ้น ในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2469

4. การอนุรักษ์ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475-2503)

รัฐบาลคณะราษฎร (พ.ศ. 2475-2481) ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2478 ฉบับแรก ซึ่งประกาศฉบับนี้เพิ่มเติมพร้อมทั้งล้มเลิกพระราชบัญญัติต่างๆ ที่เคยตรามาก่อนหน้าทุกฉบับในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เท่ากับแสดงนัยยะทางการเมืองแสดงการล้มเลิกความเชื่อในระบบพระมหากษัตริย์

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500) ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2481-2488 รัฐบาลซึ่งนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ได้นำนโยบาย ที่สำคัญ คือ นโยบายสร้างชาติแบบชาตินิยมหรือรัฐนิยม ดังนั้น นโยบายแบบรัฐนิยมนี้ ได้ถูกประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 มีความมุ่งหมายให้ประชาชนปฏิบัติตามเพื่อความเจริญวัฒนาถาวรของประเทศชาติ (รองศยามานนท์ 2520 : 110) นอกจากนั้น ได้ประกาศรัฐนิยมขึ้นอีก 12 ฉบับเพื่อเป็นนโยบายให้คนในชาติใช้ร่วมกัน

โครงการต่างๆ เกิดขึ้นหลายประการเพื่อการรวมชาติ ทั้งการสร้างและบำรุงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ตลอดจนนโยบายปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ในช่วงเวลาดังกล่าวคาบเกี่ยวกับช่วงเวลาของสงครามต่างๆ เช่น สงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามอินโดจีน ทำให้ผลงานการอนุรักษ์โบราณสถานยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) ในปี พ.ศ. 2486

ในเวลานี้ ไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญของโลก คือ สมาธิกสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (The International Council of museums : ICOM) และสถาบันระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาวิธีการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม (The international Institute or Study the Methodology of Preservation for Cultural Heritage : ICCROM)

ระหว่างปี พ.ศ. 2487-2490 เป็นช่วงเวลาเพียง 3 ปีที่มีปัญหาทางการเมืองหลายประการ มีการเปลี่ยนชุดรัฐบาลหลายครั้ง คือ รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลของนายทวี บุณยเกตุ รัฐบาลของนายถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐบาลของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงไม่ปรากฏผลงานใดๆ ในบริหารงานในช่วงระยะเวลาสั้นๆ

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2491 แนวคิดในระบบชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยามปกครองประเทศครั้งแรกนั้นอ่อนแออย่างชัดเจน นโยบายต่างๆ ถูกล้มเลิก การฟื้นตัวของฝ่ายที่นิยมเจ้าหรือขุนนางเก่า เป็นบ่อเกิดสำคัญทำให้เกิดกระแสแนวคิด ราชอาณาจักรนิยมอีกครั้งหนึ่ง (ชาติรี ประจักษ์นทการ 2547 : 414) หรือนิยมการปกครองในแบบของกษัตริย์ ทำให้ระบอบกษัตริย์เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญอีกครั้งหนึ่งโดยกลุ่มอนุรักษ์

นิยมหรือกลุ่มที่ต้องการฟื้นฟูสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ตกต่ำไปภายหลังการปฏิวัติการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 ให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง (สุราชัย ยิ้มประเสริฐ 2533 : 63-64)

นโยบายที่สำคัญ คือ นโยบายการสร้างชาติ โดยใช้ความเป็นไทยในรูปแบบ **ท้องถิ่นนิยม** ซึ่งหมายถึงการเน้นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยที่เป็นตัวตนทางสังคมดั้งเดิมมาเชิดชู แทนที่ความนิยมความเป็นไทยในแบบสากล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอาณาจักรไทยในช่วงก่อนสงครามโลก (ชาติรี ประจิกนันทการ 2547 : 414)

แนวคิดของการกลับมายกย่องศิลปะในอดีตและการเชิดชูวัฒนธรรมไทยท้องถิ่นก่อให้เกิดโครงการบูรณะวัดและปูชนียสถานทั่วประเทศที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ถึง 5,535 วัด โครงการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุน โครงการดังกล่าวล้วนเป็นผลที่เกิดมาจากการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบของท้องถิ่นนิยม ตามความเชื่อของผู้นำ แทนที่ความเป็นไทยในแบบสากลในปี พ.ศ. 2481-2487

การเห็นความสำคัญของอดีตของท่าน เห็นชัดเจนจากคำนำจากหนังสือที่รวบรวมประวัติศาสตร์สุโขทัย ดังที่ว่า

“ชาติไทยเรานั้น มิได้มีเพียงแต่ประวัติ หรือเรื่องเล่ากันมาว่าเป็นชาติที่เคยรุ่งเรืองในอดีตกาลเท่านั้น วัตถุพยานที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีอีกมากมายที่ช่วยสนับสนุนข้อยืนยันการศึกษาให้รู้ถึงความรุ่งเรืองของชาติ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการช่วยเตือนใจประชาชนให้ได้เห็นตัวอย่างอันดีงามของบรรพบุรุษ ผู้ใดบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติมาแล้วในกาลก่อน จะได้มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ในความเสื่อมหรือความเจริญของประเทศชาติในปัจจุบัน...” (จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2598 : ก)

การรับรู้ว่าโบราณสถานมิใช่เพียงสิ่งที่สำคัญเฉพาะในชาติของตนเท่านั้น หากเป็นสิ่งที่ต้องรักษาร่วมกันของโลกมีแล้วในสมัยนี้เช่นกัน “...นอกจากนี้ร่องรอยแห่งศิลปะทั้งด้านปฏิมากรรม และสถาปัตยกรรม ก็เป็นวัตถุพยานที่ถึงกับมีชาวประเทศเขียนสุดดีไว้ว่า สุโขทัยมิใช่เป็นสมบัติมีค่าของชาติไทยเท่านั้น แต่เป็นสมบัติของโลกอันพึงถนอมรักษาไว้ด้วยดี” (จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2598 : ข)

ในส่วนของวิธีการปฏิบัติงานนั้น กรมศิลปากรได้เข้ามาดูแลงานดังกล่าวแทบทั้งสิ้น ระหว่างปี พ.ศ. 2478-2505 กรมศิลปากรได้รับผิดชอบในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามประกาศของราชบัณฑิตยสภา โดยในระยะต้นอาศัยแนวทางของ Camillo Boito สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศดำเนินการในอินโดจีนเป็นหลัก โดยยึดหลักการที่ว่าไม่ซ่อมแซมโบราณสถานแต่คำอนุรักษ์โบราณสถาน (stabilization) โดยใช้โครงสร้างคอนกรีต ต่อมามีการขุดแต่งโบราณสถานจำนวนมากในประเทศ ทำให้มีความรู้ใหม่เกิดขึ้น และทำให้ทราบว่า ก่อนหน้าที่เคยค้ำยันด้วยโครงสร้างคอนกรีตนั้นเกิดความไม่เหมาะสมเพราะโบราณสถานหายไป เหลือเพียงส่วนโครงสร้างค้ำยันคอนกรีตที่ยังคงอยู่ (กรมศิลปากร 2533 : 106)

นับได้ว่าโบราณสถานในช่วงเวลานี้ผันแปรไปตามกระแสการเมืองอย่างรุนแรงหรือการอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นไปตามรูปแบบใดนั้น ล้วนแล้วแต่ผู้นำประเทศเป็นสำคัญ โบราณสถานกลับกลายเป็นตัวแทนของการแสดงความอำนาจผู้นำในแต่ละยุคไปอย่างสิ้นเชิง

ในระหว่างนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จลี้ภัยทางการเมืองไปปีหนึ่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475-2486 เรื่องราวที่ปรากฏใน "สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ทรงโต้ตอบกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในเรื่องขอองวิทยาการต่างๆ ทั้ง โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ เริ่มบันทึกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จออกไปประทับอยู่ ณ เกาะปีนัง จนถึงปี พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นปีเสด็จกลับมาประทับในประเทศไทย เรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏทำให้เราเข้าใจแนวคิดของสองพระองค์ โดยเฉพาะแนวคิดในเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์และความงามของสุนทรียศาสตร์

สิ่งที่แสดงในพระราชสาส์น ล้วนให้เห็นว่าพระองค์มองโบราณสถานในแง่ของความทรงจำ (memorial) และคุณค่าของประวัติศาสตร์และความงามทางสุนทรียศาสตร์ (romantic & stylistic restoration) นอกจากนี้ อิทธิพลทางความคิดของท่านน่าจะมีส่วนมาจากนักวิชาการฝรั่งเศสหลายคนที่อาศัยและทำงานด้านอนุรักษ์ในไทยและใน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะ ศ.ยอซท์ เซเตส์ ดังที่ในพระราชสาส์นของพระองค์นั้นมีข้อความอ้างถึงเสมอและมีสาส์นติดต่อถึงกันตลอดมา และถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงเสด็จไปประทับที่ป็นิงแล้ว แต่งานทางด้านต่างๆที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเรื่องราวเกี่ยวกับโบราณสถาน การอนุรักษ์ล้วนได้รับอิทธิพลแนวคิดจากพระองค์ ทั้งนี้ได้จากพระราชสาส์นต่างๆ ที่มีบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในราชการเขียนมาถวายพระองค์ และท่านทรงให้คำแนะนำต่างๆ ไปปฏิบัติเสมอมา

ในพระราชสาส์นที่หลวงบริบาลบุรุษภัณฑ์ส่งไปถึงสมเด็จพระเจษ กกรมพระราชดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. 2475 ครั้งที่ท่านยังอยู่ที่สำนักคดีศกฺล หัวหิน เรื่อง การอนุรักษ์วัดรัตนตรัย เมืองเพชร ท่านได้มีกระแสรับสั่งตอบ ถึงหลักการที่ควรทำเพื่อรักษาของดีคือ “1. ต้องคิดรักษาสถานที่นั้นไว้ ถ้ารักษาไว้ไม่ได้ 2. ต้องย้ายของที่ดีไปรักษาไว้ที่อื่น อย่าให้เป็นอันตรราย ถ้าย้ายไปไม่ได้ 3. ต้องคิดถ่ายรูปรักษาแบบไว้อย่าให้สูญเสีย” (สมเด็จพระเจษ กกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2475 : 46)

หลวงบริบาลบุรุษภัณฑ์ เป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่ค้นคว้าความรู้ใหม่ๆ ทางด้านนี้เสมอ นอกจากมีสาส์นโต้ตอบกับกรมพระยาดำรงราชานุภาพอย่างสม่ำเสมอ ท่านยังทรงศึกษาหาความรู้เรื่องต่างๆ รวมทั้งเรื่องการซ่อมโบราณสถาน ดังที่พระองค์ทรงเขียนเป็นบทความความคราวหลังจากที่ได้เดินทางไปศึกษางานการซ่อมโบราณสถานแบบ Anastylis โดยให้คำอธิบายการซ่อมโบราณสถานแบบนี้ คือ “..การซ่อมโบราณสถานให้คงรูปในสภาพแบบเดิม การซ่อมโดยวิธีนี้ มีกฎอยู่ว่าจะไม่ทำของใหม่หรืออะไรเพิ่มเติมหรือประดับประดาอลวนอลวยอะไรให้วิจิตรพิสดารไปมากกว่าของที่มีอยู่แปลว่ามืออยู่อย่างไร ก็เอาไว้เท่านั้น นอกจากที่จำเป็นจริงๆ...” (หลวงบริบาลบุรุษภัณฑ์ 2531 : 343)

จากบทความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นบุคคลไทยที่เข้าใจการบูรณะโบราณสถานแบบ Anastylis นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบการซ่อมโบราณสถาน ซึ่งเป็นที่ถือว่าทันสมัยมากในช่วงเวลานั้น

5. การอนุรักษ์ยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมรุนแรง (พ.ศ. 2504-2546)

การส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจเป็นนโยบายสำคัญในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกสนับสนุนอย่างมาก เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่สามารถเอื้อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ การริเริ่มระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ทันสมัยและการยกเลิกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน ทำให้เกิดผลกระทบกับเมืองเป็นอย่างมาก ทำให้โบราณสถานต่างๆ ในเมืองและในแหล่งสำคัญต่างๆ ได้รับผลกระทบรุนแรงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

ในปี พ.ศ. 2501 ในขณะที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้สังเกตเห็นถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งกำลังตื่นตัวอยู่ในยุโรปและอเมริกา ด้วยเหตุที่ว่าเมืองไทยมีทรัพยากรพร้อมที่จะพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ประกอบกับคนไทยมีวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนประเทศไทย หากมีการส่งเสริมอย่างจริงจัง

ในปี พ.ศ. 2511 คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งชาติ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้เสนอขอความช่วยเหลือโครงการ Participation Program ให้ยูเนสโก (UNESCO) ส่งผู้เชี่ยวชาญ 2 คน คือ ดร.บันจิ โกบายาชิ กับนายโรเบิร์ต การ์วีย์ มาช่วยในการวางแผนโครงการสงวนรักษาโบราณสถานเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเสนอให้มีการจัดตั้งอุทยานโบราณคดีอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดอุทยานประวัติศาสตร์ต่อไปในปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา (หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ 2513)

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานมากมาย มีการตราระเบียบและพระราชบัญญัติเพื่อนำมาใช้คุ้มครองโบราณสถาน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างชาติต่างๆ และเข้าร่วมในอนุสัญญาระหว่างประเทศหลายฉบับ การเข้ามาทำงานร่วมกันระหว่างชาวไทยและชาวต่างประเทศ การส่งคนไปฝึกอบรมยังต่างประเทศ โดยเฉพาะการนำโบราณสถานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชาติโดยผ่านกระแสการท่องเที่ยว สิ่งดังกล่าวทำให้โบราณสถานถูกใช้ในบทบาทของ

ระบอบทุนนิยมไปโดยปริยาย อันล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การอนุรักษ์ในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดต่างๆ ไปอย่างฉับพลัน

เมื่อการบูรณะโบราณสถานหลายแห่งสำเร็จลุล่วง ตลอดจนเส้นทางคมนาคมมีการปรับปรุงดีขึ้น ทางราชการเห็นความสำคัญของโบราณสถานที่เป็นทรัพย์สินของชาติ ที่เป็นสื่อชักนำให้ชาวต่างประเทศและในประเทศเดินทางมาท่องเที่ยว จึงได้นำแผนงานต่างๆ ของกรมศิลปากรมาบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเริ่มบรรจุในแผนที่ 4 เป็นต้นมา ผลจากการนำเข้ามาอยู่ในแผนคือ ทำให้เกิดการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน ซึ่งมีระบบการจ้างเหมาเอกชนเข้ามาใช้ และนำกฎระเบียบโบราณสถานของต่างประเทศมาประยุกต์และออกเป็นกฎการบูรณะโบราณสถานแห่งชาติในเวลาต่อมา คือ ระเบียบกรมศิลปากร พ.ศ. 2528

สำหรับการบูรณะโดยกรมศิลปากรในช่วงต้นของยุคนี้ หรือ 2501-2510 กรมศิลปากรได้ขุดแต่งและบูรณะวัดร้างต่างๆ ที่สำคัญ ในเมืองเชียงแสน สุโขทัย และเป็นโครงการต่อเนื่อง การบูรณะในช่วงนี้ได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นการทำงานที่ไม่ถูกต้องเพราะเป็นการมอบอำนาจให้คนๆ เดียวหรือ 2-3 คน ซึ่งเป็นช่างเทคนิคที่มีความชำนาญในการก่อสร้างเท่านั้น หากได้เป็นกระบวนการอนุรักษ์ตามทฤษฎีและแนวปฏิบัติสากลไม่ โบราณสถานไม่ได้จำกัดอยู่เพียงซากหลักฐานทางโบราณคดีตามแหล่งอารยธรรมโบราณ แต่ได้ขยายขอบเขตไปสู่อาคารสถาปัตยกรรมประเภทอื่นๆ ซึ่งสถาปนิกและวิศวกรเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง เริ่มมีขั้นตอนการบูรณะทำผังและทำรายการสถาปัตยกรรมวิศวกรรมและเริ่มสามารถคำนวณค่าใช้จ่ายได้พอประมาณ (กรมศิลปากร 2533 : 96) ปี พ.ศ. 2502 กรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจและขึ้นทะเบียนในส่วนต่างๆ ของประเทศ ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา กรมศิลปากรได้พยายามหาทุนเพื่อทยอยส่งเจ้าหน้าที่ไปศึกษาวิธีการอนุรักษ์ที่ต่างประเทศ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 ได้พยายามระดมแนวคิดสร้างแนวทางปฏิบัติต่อโบราณสถานในแนวทางของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นการสร้างแนวคิดแบบไทย โดยนำแบบอย่างมาจากกฎบัตรต่างๆ ของสากล แต่ยังไม่มีความนิยมนำไปใช้กับโบราณสถานอย่างจริงจังกับโบราณสถานที่มีอายุมาก ซึ่งทำให้การซ่อมแซมเฉพาะโบราณสถานที่มีอายุปลายสมัยอยุธยาเท่านั้น โดยหากต้องใช้กับโบราณสถานที่มีความละเอียดสูง โดยเฉพาะการบูรณะแบบอนัสติโลซิส

นั้นจะไม่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติ เนื่องจากปัญหาเรื่องงบประมาณ และผู้ปฏิบัติงาน และไม่มีความเชี่ยวชาญเพียงพอ (สัญญาชัย หมายมั่น 2525 : 31)

การขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่อง จนปี พ.ศ. 2517 กรมศิลปากรได้ปรับโครงสร้างภายในองค์กรขึ้นใหม่ มีการจำแนกงานชัดเจน โดยให้นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ เข้าทำการศึกษาก่อน และมีนักวิชาการสาขาอื่นๆ เข้ามาทำงานมากขึ้น ส่วนวิธีการบูรณะโบราณสถานก็มอบหมายให้กลุ่มช่างสาขาต่างๆ เช่น สถาปนิก วิศวกร และช่างศิลปกรรม เป็นผู้ดำเนินการ งานบูรณะในช่วงนี้ไม่ได้มีเพียงการบูรณะอาคารเท่านั้น แต่ขยายขอบเขตไปสู่การตกแต่งภูมิทัศน์และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานนั้นด้วย โดยขยายแนวความคิดจากกฎบัตรการอนุรักษ์แห่งเมืองเวนิซ (Venice Charter) ค.ศ. 1964 มาใช้ในปี พ.ศ. 2516 ขึ้นตอน การปฏิบัติงานอนุรักษ์ได้ดำเนินการเช่นนี้มาตลอดจนปี พ.ศ. 2530

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4-5 (พ.ศ. 2520-2529) ในช่วงการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้เกิดโครงการต่างๆ มากมายในวงเงินที่สูงกว่าเมื่อก่อน เช่น โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ โครงการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ต่างๆ ซึ่งให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ เช่น บาราย คูเมือง ตระพัง เพื่อให้โบราณสถานมีประโยชน์ใช้สอยกับประชาชนโดยรอบ

ในช่วงปี พ.ศ. 2506-2520 UNESCO ได้ให้ทุนข้าราชการไปฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ในสถาบันว่าด้วยการอนุรักษ์ (ICCROM) ในหลายๆ ประเทศ ทำให้เกิดกำลังคนรุ่นใหม่นำเทคนิควิธีการต่างๆ มาใช้ในประเทศ เช่น การกำหนดหลักเกณฑ์ประเภทของการอนุรักษ์โบราณสถาน การทดลองปฏิบัติการอนุรักษ์ทางด้านวิทยาศาสตร์ต่างๆ เป็นต้น ทำให้ช่วงนี้เป็นช่วงเวลาที่เริ่มมีคนรุ่นใหม่ ที่ผ่านการฝึกอบรมจากต่างประเทศเข้ามาทำงานอนุรักษ์โบราณสถาน จนสามารถผลิตกำลังคนมาทำงานปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4-5 (พ.ศ. 2520-2529)

ในช่วงปี พ.ศ. 2525 เป็นปีครบรอบการเริ่มต้นของราชวงศ์จักรีและสถาปนากรุงเทพฯ กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ในงานนี้มีการตระเตรียมงานสมโภชมาตั้งแต่ราว พ.ศ. 2520 เป็นต้นไป โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกรุงรัตนโกสินทร์ก็เริ่มขึ้นมากมาย เช่น

โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน และการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์ อันแสดงพระราชมณเฑียรกิจของกษัตริย์ต่อการบูรณปฏิสังขรณ์วัดตามโบราณราชประเพณี อีกทั้งวัดนี้เป็นวัดที่สำคัญมากที่สุดตามโบราณราชประเพณี แม่กองผู้เป็นผู้อำนวยการบูรณะซ่อมแซมจึงจำเป็นต้องมีบุญญาธิการเพียงพอ

หลัง พ.ศ. 2530 เป็นต้นไป โดยเฉพาะช่วงหลัง พ.ศ. 2533 กระแสมรดกโลกเข้ามาอย่างรุนแรงในประเทศไทย ทำให้จำเป็นต้องมีกรอบแบบแผนในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ในช่วงเวลาหลังจากนี้ต่อไป ทำให้เกิดกระแสของงานบูรณะอาคารโบราณสถานเป็นจำนวนมาก การบูรณะอาคารโบราณสถานไม่เฉพาะค่านึงเพียงอาคารหลังเดียว แต่ต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมหรือศิลปกรรมโดยรอบด้วย เนื่องจากปริมาณงานบูรณะโบราณสถานในช่วงเวลาหลังจากนี้มีเป็นจำนวนมาก กรมศิลปากรไม่มีแรงคนจำนวนมากเพียงพอในการปฏิบัติงาน อีกทั้งภาระในการปฏิบัติงานมีมาก ระบบการจ้างเหมาในรูปแบบของบริษัทเอกชนได้เกิดขึ้น เพื่อให้บริษัทเอกชนเหล่านี้ยื่นประมูลในการขุดแต่งและบูรณะอาคาร ระบบดังกล่าวได้กระทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ข้อจำกัดในการทำงานในระบบจ้างเหมาทำให้บริษัทจำเป็นต้องคำนวณจุดคุ้มทุนก่อนการดำเนินงาน และการปฏิบัติงานนั้นๆ จำกัดเพียงขอบเขตของงานที่กำหนดไว้ในสัญญาจ้างเท่านั้น

บทสรุปของพัฒนาการแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานไทย แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องศาสนาและพระมหากษัตริย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดูแล รักษาโบราณสถาน ก่อนที่จะพัฒนาตามแนวคิดและเทคนิควิธีการตามแบบอย่างตะวันตก อันแตกต่างกับโลกตะวันตกที่มีพื้นฐานความคิดรวมทั้งลักษณะของสังคมวัฒนธรรมที่แสดงความเชื่อมั่นความเป็นเหตุเป็นผลมาแต่เดิมด้วยสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้วิธีการปฏิบัติต่อโบราณสถานจึงมีรูปแบบที่แตกต่างกันด้วย แม้จะใช้แนวคิดในแบบอย่างเดียวกันก็ตาม แนวคิดตามแบบอย่างสากลที่ใช้ได้ดีกับโลกตะวันตกอาจไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยในบางประการ คนที่เกิดมาในแต่ละท้องถิ่นในแต่ละวัฒนธรรม จะมีพื้นฐานความคิดที่

แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ตามวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ หรือแม้แต่วิธีการปฏิบัติก็จะเป็นไปตามพื้นฐานความคิดแบบอดีตที่เป็นอยู่ แม้จะอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเดียวกัน

ขอขอบคุณ

รศ. ประสงค์ เอี่ยมอนันต์

ผศ. สมชาติ จึงสิริอารักษ์

ผศ. สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

ผศ. สาทิศ ชูแสง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ : บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด, 2533.
- _____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ, 2529.
- _____ . จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย พุทธศักราช 2526).
- จอมพล ป. พิบูลสงคราม. ประวัติศาสตร์สุโขทัย (ภาค 1). กรุงเทพฯ : บริษัทไทยบริการ จำกัด, 2498.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2408-2411. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- ชาติรี ประกิจนันทการ. การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทย ประยุกต์ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา และนริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมพระยา. สารันสมเด็จ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 26 เรื่องตำนานวังเก่า. พระนคร : ราชบัณฑิตยสภา, 2474.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2506.

_____. เรื่องพระปฐมเจดีย์. มป.ท., 2502. (พิมพ์เป็นเป็นอนุสรณ์ในงานพระ
ราชทานเพลิงศพ พระไชยศาสตร์ราชสภาพดี (เชื้อ จามรमान) ณ เมรุ
วัดมกุฏกษัตริยาราม, 2502).

ปริบาลบุรีภัณฑ์, หลวง. การซ่อมโบราณสถานตามแบบ Anastylis. ศิลปากร. 2, 1
(มิ.ย. 91) : 30-33.

รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบบอนุรักษ์มรดก. กรุงเทพฯ : ไทย
วัฒนาพานิช, 2520.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. “สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และ
ศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ.” เมืองโบราณ 31, 4 (ตุลาคม
- ธันวาคม 2548) : 78-95.

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. “70 ปี แห่งการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมไทย.”
หน้าจั่ว 12, 5 (ตุลาคม 2537) : 30-48.

สัญญาชัย หายม้น. การซ่อมแซมอาคารเก่าให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2525.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. “พระปฐมเจดีย์กับเมืองนครปฐม.” ศิลปวัฒนธรรม 12, 1 (เม.ย.
33) : 157-174.

หอยจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. ศธ. 0701.26/63.
“เรื่องการบูรณะโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว.” 2513.

บทคัดย่อ

พัฒนาการแนวคิด และวิธีการอนุรักษ์
โบราณสถานในประเทศไทย

พัฒนาการแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย แสดงให้เห็นภาพลำดับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นๆ ซึ่งแนวคิดการอนุรักษ์ของไทยในอดีต ก่อนรัชกาลที่ 4 เป็นการอนุรักษ์ตามคติความเชื่อทางศาสนาและถูกใช้เป็นเครื่องมือของระบบการปกครองของกษัตริย์เป็นสำคัญ ในขณะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ในระยะเวลาหลังรัชกาลที่ 4 ยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ปกครองในการสร้างเอกลักษณ์ สร้างวัฒนธรรมของชาติ และเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ สำหรับวิธีการอนุรักษ์นั้นพบว่าอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกมีอิทธิพลต่อวิธีการอนุรักษ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นไป และใช้วิธีการปฏิบัติตามหลักสากล โดยยังไม่มีแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

Abstract

The Development of Concept and Practice of Ancient Monuments Conservation in Thailand

This research was a study of the concepts and practices of ancient monument conservation in Thailand from the past to present, including explanation of the social and cultural aspects influencing such practices. The concept of Thai conservation before the reign of King Rama IV relied on the faith of Buddhism and the reverence of the kings. After that, monument conservation was an instrument to create the identity and culture of the nation, as well as a benefit for tourism. The practice of Thai conservation shows the influence of the west for from the reign of King Rama VI. There have not been any concepts or practices that suitable in Thai society until now.